

Sökandet efter tekhelet

Många som besöker Israel noterar snabbt att religiösa judiska män har vita tofsar som sticker ut under skjortan och hänger ner från midjan. Även besökare som kan sin Bibel väl förundras över att budet att sätta hörntofsar (hebreiska: tzitzit) på sina kläder fortfarande efterlevs. För judar finns det dock inga irrelevanta bud, även om en majoritet av de 613 buden i Moseböckerna rör offerkulten och därmed inte kan uppmärksammas förrän Templet återuppbyggs. De bud som kan uppfyllas, uppfylls med nit.

I bibeltexten står det att ett blått (hebreiska: *tekhelet*) snöre ska sättas i varje hörntofs. Enligt Talmud var denna färg tvungen att komma från en specifik havssnigel kallad *chillazon*. När Templet förstördes år 70 och det judiska folket fördrevs blev det svårare och svårare att få tag på *tekhelet* och flera romerska kejsare förbjöd vanligt folk att använda den, eftersom den endast ansågs vara värdig kejsaren. I och med den arabiska erövringen av det Heliga Landet under 600-talet förlorades slutgiltigt traditionen om hur *tekhelet* skulle framställas och sedan dess har hörntofsarna bara innehållit vita snören.

Doktorsavhandling

Drömmen om att återupptäcka *tekhelet* förlorades dock inte. På slutet av 1800-talet hade vetenskapsmän och arkeologer med ganska stor säkerhet identifierat havssnigeln *Murex trunculus* som källan till den blåa färg som användes under antiken i hela Medelhavsområdet. Rabbi Yitzhak HaLevi Herzog, sedermera staten Israels första ashkenaziska chefsrabbin, drog samma slutsats i sin doktorsavhandling 1913. Han lyckades dock inte producera den korrekta färgnyansen från havssniglarna i sitt laboratorium.

Det slutgiltiga genombrottet inträffade när en grupp lekmän började fördjupa sig i ämnet. Ari Greenspan arbetar idag som tandläkare i Jerusalem och tar emot mig på sitt kontor under sin lunchrast för att förklara hur det gick till:

– När min gode vän Joel Gubermans bror Avi dog i en bilolycka i slutet av 1980-talet bestämde sig Joel för att studera ett bud så ingående som möjligt, för att på så sätt ära minnet av sin bror. Budet han valde att fördjupa sig i var just *tzitzit*, hörntofsarna.

Dykning utanför Akko

Rabbi Eliyahu Tavger hade fortsatt Rabbi Herzogs efterforskningar och när han kontaktades av Joel Guberman, Ari Greenspan och ytterligare ett par *tekhelet*-fantaster började de arbeta tillsammans. Kontakt togs även med forskarna Otto Elsner och Ehud Spanier, som hade upptäckt att solens ultravioletta strålning förvandlar färgämnet i *Murex trunculus* från rödlila till klarblått. Detta hade varit det mest avgörande hindret un-

Ari Greenspan

der Rabbi Herzogs efterforskningar, ett hinder som han alltså hade kunnat undanröja om han bara hade flyttat ut sitt laboratorium i solljuset.

– Tillsammans började vi dyka efter havssniglarna utanför korsfararborgen i Akko, berättar Ari Greenspan. Den första dagen hittade vi 150 stycken. När vi kom upp på stranden och de arabiska barnen såg vad vi hade med oss utropade de, "Chilzon, chilzon!" Vilket fick mig att tänka, "Aha, det där låter ju mycket likt *chillazon*, namnet som Talmud använder på havssnigeln."

Så småningom grundade de den ideella organisationen Ptil Tekhelet och öppnade en produktionsfacilitet i Kfar Adumim. Ryktet spreds sakta men säkert och idag går produktionen på högtryck.

Skeptiska

Trots att flera tunga rabbiniska auktoriteter har gett organisationen sitt fulla stöd, finns det gott om religiösa judar som ställer sig skeptiska till Ptil Tekhelets anspråk. Eftersom traditionen om hur *tekhelet* framställs gick förlorad för över 1 400 år sedan är det omöjligt att veta att det är rätt havssnigel som har upptäckts, hävdar de. Man hänvisar vidare till flera citat i Talmud, där det står att all annan färg än just *tekhelet* gör hörntofsarna ogiltiga, och att Gud kommer att straffa alla som använder en billigare blåfärg och hävdar att det är äkta *tekhelet*. Det är därför säkrast att fortsätta att bara ha vita hörntofsar, menar de.

Invändningarna är många, men Ari Greenspan är van att ge svar på tal. Efter en noggrann genomgång av de

relevanta lagsamlingarna framträder en mycket mer komplicerad bild som motsäger invändningarna. Den talmudiska hermeneutiken kan vara svår att följa för den oinsatte, men sammanfattningsvis kan sägas att invändningarna mot *tekhelet* nästan uteslutande härstammar från missuppfattningar eller okunnighet.

Messiansk iver

Det är framförallt bland de ultraortodoxa som motståndet mot *tekhelet* märks, men det finns undantag. Zilberman-yeshivan i Gamla stan i Jerusalem uppmuntrar exempelvis sina studenter att bära *tekhelet*. Annars är det framförallt bland Israels nationalreligiösa befolkning som *tekhelet* har vunnit bred acceptans, en grupp människor vars messianska iver ofta resulterar i mer konkret politisk handling än vad som är fallet bland deras ultraortodoxa bröder. Finns det en messiansk implikation i valet att bära *tekhelet*?

Ari Greenspan viftar lite avfärdande med handen. För egen del motiverades han av möjligheten att för första gången kunna utföra ett bibliskt påbud på ett sätt som generationer av judar före honom inte hade kunnat, men han går med på att *tekhelet* rör vid en känslomässig nerv.

Bibeltexten indikerar att detta också är syftet med budet: Tofsen med *tekhelet* är tänkt att väcka bäraren till eftertanke och gudsmedvetenhet. Talmud spinner vidare på samma tema: "Tekhelet liknar havet, och havet liknar himlen, och himlen liknar Guds heliga tron."

*Text och bilder: Paul Widén
Jerusalem*

"Och HERREN talade till Mose och sade: Tala till Israels barn och säg till dem att de och deras efterkommande skola göra sig tofsar i hörnen på sina kläder och sätta ett mörkblått snöre på var hörntofs. Och detta skolen I hava till tofsprydnad, för att I, när I sen därpå, mån tänka på alla HERRENS bud och göra efter dem, och icke sväva omkring efter edra hjärtans och ögons lustar, som I nu löpen efter i trolös avfällighet."

(4 Mos 15:37-39)

